

België in woelig water

Dirk Rochtus

Inleiding

Het 'einde van België' is vandaag de dag zelfs voor Franstalige Belgen niet meer onbespreekbaar.¹ Dus moet de toestand wel ernstig zijn. Voor Walen en Franstalige Brusselaars was zelfs maar het speculeren over het uiteenvallen van de Belgische staat altijd al een taboe. Tot voor kort. Tot de moeizame vorming van de regering Leterme in de negen crisismaanden die volgden op de federale parlementsverkiezingen van 10 juni 2007, hen deed beseffen dat het voortbestaan van België niet meer zo vanzelfsprekend is. Natuurlijk wisten de Franstalige Belgen dat de liefde voor het koninkrijk niet zo vurig is in het Noorden van het land, in Vlaanderen, maar de heisa over een splitsing van de staat schreven ze toe aan de zogenaamde 'flaminganten', de radicale Vlaams-nationalisten die al bij al niets anders konden doen dan aan de zijkant staan schreeuwen. Een eerste deuk kreeg het vertrouwen van de Franstaligen op 14 februari 2004, Valentijnsdag nog wel, toen de Vlaamse christen-democraten (CD&V) en de Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA), de democratische vleugel van het Vlaams-nationalisme, een kartel vormden. De Franstaligen moeten toen wel zijn begonnen beseffen dat het politieke landschap er anders zou gaan uitzien in de toekomst. Het feit dat de partij van de Vlaamse christen-democraten, die altijd een staatsdragende partij was geweest en het belang van het land voorop stelde, nu in zee ging met een separatistische partij, beloofde niet veel goeds. De omgang met het communautaire vraagstuk, kortom met alles wat te maken heeft met de relaties tussen de gemeenschappen die België rijk is, zou nooit meer dezelfde zijn. De communautaire crisis die België vanaf juni 2007 zou teisteren, begon zich met de vorming van het kartel tussen christen-democraten en Vlaams-nationalisten af te tekenen. Om te weten hoe het zover is kunnen komen, moeten we even de geschiedenis van België induiken en vooral oog hebben voor het ontstaan van het Vlaams-nationalisme en de vorming van het Belgische federalisme.

1. Op 13 december 2006 straalde de Franstalige omroep RTBF een pas in de loop van de uitzending als 'fictie' bestempeld nieuwsverslag uit met de titel 'Bye Bye Belgium' volgens hetwelk Vlaanderen zopas zijn onafhankelijkheid had uitgeroepen. De uitzending was deontologisch controversieel, maar gaf het startschot voor het debat in Franstalig België over de toekomst van het land.

Historisch overzicht met nadruk op de Vlaamse Beweging

De stichting van België in 1830 was een separatistische daad. Een gedeelte van de liberale burgerij en de katholieke clerus van wat België zou gaan heten, was niet erg opgezet met het bewind van de Nederlandse monarch Willem I. Ze verweten hem autoritair te regeren en het Nederlands ook in het zuidelijke gedeelte van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, dus in het huidige Vlaanderen en Wallonië, te willen opdringen. Voor de katholieke kerk personifieerde de Hollandse koning ook het vermaledijde protestantisme. Het verzet van liberalen en katholieken leidde tot de afscheuring van de Zuidelijke Nederlanden van die staat waaraan ze op het Congres van Wenen in 1815 waren gehecht. Die staat, het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, was als bufferzone gecreëerd om het gevaar dat van Frankrijk zou kunnen uitgaan, in te dijken. Later zou in Vlaamsgezinde kringen de gedachte een hardnekkig bestaan gaan leiden dat de opstandelingen, de stichters van België, ervan droomden de Zuidelijke Nederlanden bij Frankrijk te doen aansluiten. De grootmachten van die tijd, Groot-Brittannië voorop, zouden daar een stokje hebben voor gestoken omdat ze niet konden aanvaarden dat het strategisch gelegen België deel uitmaakte

van een machtige staat. Wat daar nu van aan is, wat ‘Wahrheit’ of ‘Dichtung’ is, feit is dat de stichters met België een gecentraliseerde staat naar het model van Frankrijk boven de doopvont hielden, een eenheidsstaat bestaande uit negen provincies – vergelijkbaar met de ‘départements’ in Frankrijk –, en dat het Frans de taal van het bestuur, het gerecht, het leger en het middelbaar en hoger onderwijs was. De Nederlandstalige Belgen die in het Noorden van het land leefden, verstonden geen Frans en konden niet klimmen op de sociale ladder omdat het hoger onderwijs slechts openstond voor wie deze taal al beheerste. In het toenmalige Vlaanderen waren dat enkel de leden van de burgerij die omwille van hun koketteren met het Frans het etiket ‘franskiljon’ opgeplakt kregen. Dat de ‘founding fathers’ van België het Frans tot de officiële taal van de jonge staat uitriepen, was in de hand gewerkt door de verfransing van de burgerij in de Zuidelijke Nederlanden sedert de Franse bezettingstijd 1793-1815. In ieder geval genoot de taal van Molière toen ook het grootste prestige in Europa. Die voorkeur voor het Frans als bestuurstaal was geen reactie op de taalkundige fragmentering van het Nederlands (in Vlaanderen) in talloze dialecten zoals wel eens wordt beweerd. Tenslotte had de Nederlandse monarch ervoor gezorgd dat de Nederlandse standaardtaal gedurende vijftien jaar, zolang als het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden het volhield, ook in de Vlaamse provincies als bestuurstaal was gebruikt. Tegen de verdringing van het Nederlands uit het officiële leven in het jonge België kwamen intellectuelen en schrijvers in het geweer, onder wie de bekende Jan Frans Willems (1793-1846), de ‘vader van de Vlaamse Beweging’. Hun beweegredenen waren zowel sociaal als cultureel van aard: ze stoorden zich aan de socio-economische discriminatie van de ‘Vlamingen’ en droomden tegelijk in de geest van de Romantiek van een herleving van de Vlaamse cultuur die in de middeleeuwen, in de gestalte van kathedraalbouw

en schilderkunst, een uitzonderlijke bloei had gekend. Een voorwaarde voor de opstanding van ‘Vlaanderen’ vormden het behoud en het gebruik van het Nederlands. In 1841 namen Vlaamse letterkundigen op een ‘Vlaemsch Feest’ de spelling aan zoals die in het Noorden werd gebruikt. De ‘Vlaamse Beweging’, die de Vlaamsgezinden boven alle gezindheden heen groepeerde, ijverde voor de gelijkwaardigheid van Frans en Nederlands in België. Het eerste van alle grote successen behaalde de Vlaamse Beweging in 1898 met de Gelijkheidswet. Artikel 1 luidt als volgt: “De wetten worden in het Nederlands en het Frans gestemd, bekrachtigd, afgekondigd en bekendgemaakt”, en Artikel 4 zegt: “De wetten worden, na hun afkondiging, in het Staatsblad opgenomen, de Nederlandse en de Franse tekst tegenover elkander.” Dat was een hele vooruitgang tegenover 1830 toen het Voorlopig Bewind onder het voorwendsel dat het ‘Vlaams’ een samenraapsel van dialecten was, in een decreet had gesteld ‘[...] qu’il serait impossible de publier un texte officiel de lois et arrêtés en langues flamande et allemande [...]’ De Franstaligen, ook in Vlaanderen, begonnen zich zorgen te maken over het oprukken van het Nederlands. Een ‘Waalse Beweging’ nam vorm aan als reactie op de Vlaamse. In 1912 schreef een van haar kopstukken, de Waalse sociaaldemocraat Jules Destrée, een ‘Lettre Ouverte au Roi’ (‘Open Brief aan de Koning’). De teneur was pessimistisch. De flaminganten hadden de Franstalige burgerij in Vlaanderen niet alleen beroofd van haar culturele dominantie (‘Il nous ont pris la Flandre’), maar hun eis tot tweetaligheid zou ook het voortbestaan van België bedreigen (‘Sire, il n’y a pas de Belges’). Maar er was nog heel wat werk aan de winkel voor de Vlaamse Beweging. Het hoger onderwijs bijvoorbeeld was uitsluitend in het Frans. De Duitse bezetter maakte tijdens de Eerste Wereldoorlog handig gebruik van de frustraties aan Vlaamse kant om de Belgische staat te verzwakken. De historicus Pius Dirr, de Duitse officier die de krachtlijnen van de ‘Flamenpolitik’ uitstippelde, streefde naar een intense samenwerking tussen Vlaanderen en Duitsland.² Een van de meest markante elementen van de ‘Flamenpolitik’ was de vernederlandsing van de universiteit Gent in 1916 (in de volksmond ‘von Bissing-universiteit’ genoemd naar de toenmalige Duitse gouverneur).

In de loopgraven aan de IJzer, waar het Belgische leger in een klein stukje onbezet België standhield tegen de Duitse troepen, radicaliseerden vele Vlaamse soldaten uit onvrede over de Franstalige dominantie binnen het officierskorps. De Frontbeweging als organisatie van Vlaamsgezinde militairen was geboren. Na het einde van de oorlog sloeg de Belgische staat hard terug: vele flaminganten, en niet alleen de ‘activisten’ die de Duitse bezetter een warm hart hadden toegedragen, werden van incivisme en landverraad beschuldigd. Uit de Frontbeweging ontstond de Frontpartij, de eerste partijpolitieke emanatie van de Vlaamse Beweging. Welke houding aan te nemen tegenover België verdeelde de flaminganten in twee stromingen, de ‘maximalisten’ en de ‘minimalisten’. De eersten wilden een onafhankelijk Vlaanderen, de laatstgenoemden waren tevre-

2. Pius Dirr, *Belgien als französische Ostmark. Zur Vorgeschichte des Krieges*. Berlin 1917.

den met culturele autonomie binnen het Belgische kader. Sommigen droomden dan weer de ‘Dietse droom’, de vereniging van Vlaanderen met Nederland, ‘Groot-Nederland’ of zelfs een ‘Diets Rijk’ met andere gebieden erbij waar Nederlands of Afrikaans werd gesproken, zoals Frans-Vlaanderen (in het Noorden van Frankrijk, de streek rond Rijsel) of Zuid-Afrika.

In de jaren dertig groeide in België net zoals in vele andere Europese landen de aanhang van extreemrechts, in Vlaanderen belichaamd door het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) en in Franstalig België door REX van de flamboyante Léon Degrelle. Bij de parlementsverkiezingen van 24 mei 1936 gooiden beide partijen zulke hoge ogen dat het democratisch bestel op zijn grondvesten daverde. De Duitse inval op 10 mei 1940 zouden ze allebei gebruiken om hun doelstellingen te realiseren. Het VNV droomde ervan Vlaanderen onafhankelijk te maken via een ‘greep naar de macht’³ met behulp van de nazi’s, terwijl REX de parlementaire democratie de doodsteek wilde toebrengen. De collaboratie van VNV en REX vertaalde zich ook in de deelname van velen van hun aanhangers als vrijwilligers, als leden van de Waffen-SS, aan de ‘kruistocht tegen het bolsjewisme’. Bij de bevrijding in september 1944 richtte de volkswoede zich tegen echte en vermeende collaborateurs. Het justitieapparaat sprak een driehonderdtal doodvonnissen uit en ontzette tienduizenden collaborateurs uit hun burgerrechten. De ‘repressie’ zoals het doortastende optreden van de Belgische staat werd genoemd, trof de Vlaamse Beweging in haar geheel. Er werd geen fijn onderscheid gemaakt tussen Vlaamse nationalisten die met de vijand hadden geheuld en diegenen die de democratie trouw waren gebleven. Het scenario van 1918 leek zich te herhalen toen België de moeilijke transformatie van oorlog naar vrede aanwendde om het verfoeide Vlaams-nationalisme in de kiem te smoren. ‘Vlaams’ werd gelijkgesteld met ‘zwart’, de kleur van het fascisme. Deze keer was de Vlaamse Beweging murw geslagen. De ‘zwartzakken’, de collaborateurs onder de flaminganten, zaten in zak en as. Omdat de bezetting in Wallonië gewelddadiger was verlopen met nog meer bloedige afrekeningen, kunnen de Walen geen begrip opbrengen voor de wijze waarop in Vlaanderen de collaboratie soms wordt goedgepraat als ingegeven door het streven naar Vlaamse onafhankelijkheid. Ook nu nog krijgt het Vlaams Belang een veroordeling van de collaboratie niet over de lippen. Het ging volgens de radicale tak van de Vlaamse Beweging om ‘idealisten’ die het beste voor hadden met Vlaanderen. Maar ook Wallonië bezondigt zich aan een eenzijdige kijk op de collaboratie door dit als een ‘typisch Vlaams’ fenomeen te beschouwen. Voor vele Franstaligen is het Vlaams-nationalisme zelfs in zijn gematigde en democratische vorm des duivels.

Langzamerhand krabbelde de Vlaamse Beweging weer overeind. In 1946 zag het ‘satirische’ weekblad *’t Pallieterke* het licht, dat tot op de dag van vandaag fel van leer trekt tegen alles wat Belgisch en links is. In 1954 richtten Vlaams-

3. Zie het boek van de historicus Bruno De Wever, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*. Tielt 1995.

nationalisten die niet door de repressie waren getroffen, de Volksunie (VU) op, die als partij het Vlaams-nationalisme weer een plaats wilde geven in het parlementaire systeem. De Volksunie ijverde niet alleen voor federalisme, maar kwam ook op voor ‘amnestie’ voor die mensen die hard waren aangepakt door de repressie. Daardoor zou ze ook gewezen collaborateurs aantrekken. Het gevolg was dat links Vlaanderen de Volksunie dikwijls als partij van de ‘zwarten’ zou verketteren, wat niet helemaal terecht was. Vanaf de jaren zestig zou de Volksunie op socio-economisch gebied zelfs een eerder linkse koers varen met figuren als Hugo Schiltz en Nelly Maes (‘rode Nelly’). In diezelfde periode kon ze handig op de tijdsgeest inspelen: België was rijp voor het federalisme, ook al omdat de politieke klasse in Wallonië eveneens onder het juk van het Belgische establishment weg wilde. Vanaf 1970 zouden verschillende staatshervormingen België ombouwen tot een federale staat en daartoe droeg de Volksunie als zweeppartij haar steentje bij. Door haar deelname echter aan de regering Tindemans in 1977, door dus een ministerspost op te nemen in een Belgische (!) regering ‘verbrandde’ ze zich volgens radicale Vlaams-nationalisten. Het Egmontpact, waarmee ze een grondige hervorming van de Belgische staat wilde bewerkstelligen, vond geen genade in de ogen van vele Vlaams-nationalisten, onder andere wegens het inschrijvingsrecht in Brussel voor Franstaligen die in de Vlaamse gemeenten net buiten Brussel woonden. Het ‘verraad’ van de Volksunie leidde tot een uittocht van de radicale en extreemrechtse Vlaams-nationalisten uit de partij. Aan de rechterkant van de Vlaamse Beweging formeerden zich twee kleine Vlaams-nationalistische partijtjes, die in 1978 als kartel onder de naam ‘Vlaams Blok’ aan de parlementsverkiezingen deelnamen. De verdeeldheid onder de Vlaams-nationalisten was weer een feit, net zoals in de jaren twintig en dertig. Pas vanaf eind jaren tachtig zou het Vlaams Blok de wind in de zeilen krijgen toen enkele ‘Jonge Turken’⁴ zoals Filip De Winter en Gerolf Annemans aan kwamen zetten met een anti-migranten-standpunt. De doorbraak voor het Vlaams Blok kwam er bij de parlementsverkiezingen van 24 november 1991, ‘zwarte zondag’, toen de partij 10 procent van de Vlaamse stemmen (25 procent alleen al in Antwerpen) in de wacht sleepte. Sindsdien bleef het Vlaams Blok van verkiezing tot verkiezing groeien, wat de democratische partijen tot het afkondigen van het ‘cordon sanitaire’ noopte, de belofte de extreemrechtse partij op geen enkel niveau bij het bewind te betrekken. Ondertussen verloor de Volksunie de gunst van de kiezers. De spanningen binnen de partij bereikten hun hoogtepunt in 2001 toen het Lambermontakkoord, de vijfde staatshervorming, de lakmoesproef zou vormen voor haar houding tegenover het Belgische staatsbestel. Voor de goedkeuring van het akkoord had premier Verhofstadt een tweederde meerderheid nodig. Hij rekende daarbij ook op de stemmen van de Volksunie, die in de oppositie zat maar die verondersteld werd een verdere hervorming van de staat genegen te zijn. Voor de voorstanders van Lamber-

4. Rinke van den Brink, *De Jonge Turken van het Vlaams Blok. Extreem-rechts tussen uniform en maatpak*. Gent/Amsterdam 1999.

mont binnen de Volksunie (Bert Anciaux) was de grotere fiscale autonomie (tot 21 procent) voor de deelstaten een stap vooruit, voor de tegenstanders (verzameld rond Geert Bourgeois) was de regionalisering van de gemeentewet een brug te ver. Laatstgenoemden vreesden dat de Vlamingen die in de negentien gemeenten van Brussel een (numerieke) minderheid vormen, aan de willekeur overgeleverd zouden worden van het Hoofdstedelijk Gewest Brussel, waar de Franstaligen 90 procent van de bevolking uitmaken. De Volksunie stond voor een verscheurende keuze. De strijd laaide op. De partij viel uiteen in twee kleinere Vlaams-nationalistische partijen, de Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA) onder het voorzitterschap van Bourgeois, en SPIRIT onder Anciaux. In 2004 zou de N-VA een kartel vormen met de Vlaamse christen-democraten (CD&V), terwijl SPIRIT aansluiting zocht bij de Vlaamse socialisten (SP.A). Beide partijen zouden na de regionale verkiezingen van 13 juni 2004 als kartelpartner van respectievelijk CD&V en SP.A deel uitmaken van de Vlaamse regering: Geert Bourgeois (N-VA) als minister van Bestuurszaken, Media, Toerisme en (Vlaams) Buitenlands Beleid, Bert Anciaux (SPIRIT) als minister van Cultuur, Sport en Jeugdzaken. Op 22 september 2008 nam Bourgeois ontslag uit de Vlaamse regering: zijn positie was er onhoudbaar geworden nadat de N-VA haar vertrouwen in de federale regering had opgezegd omdat die te weinig garanties kon leveren voor een nieuwe staatshervorming. SPIRIT had zichzelf omgedoopt tot Vlaamse Progressieven, maar verzeilde in een diepe crisis nadat haar voorzitster Bettina Gysen op 20 november 2008 moest opstappen na de bekendmaking van buitensporige onkostennota's die ze in een vorig leven bij de publieke omroep had binnengebracht.⁵ De strijd om de opvolging draaide ook om de vraag of de partij met een Bert Anciaux op kop niet zou worden opgeslorpt door de SP.A. Met Geert Lambert die het haalde van Anciaux, kwam een einde aan het kartel. Ook het Vlaams Belang – de nieuwe naam van het Vlaams Blok sinds Het Hof van Beroep in Gent in november 2004 haar als een racistische organisatie bestempelde – kampt met interne problemen. Ze wordt belaagd door de rechts-liberale populist Jean-Marie De Decker met zijn Lijst De Decker (LDD), die met zijn ongezoeten anti-establishment-taal enorm goed scoort bij veel mensen die voorheen hun proteststem uitbrachten op het Vlaams Belang. De perikelen van de drie Vlaams-nationalistische partijen tonen duidelijk hoe moeilijk de omgang van Vlaams-nationalisten met de macht is. Wie macht heeft, is “verdacht”, niet meer zuiver op de graat, en loopt het gevaar te worden afgestraft door de achterban.

IJzerbedevaart

In 1928-1929 werd in Diksmuide, in de provincie West-Vlaanderen, de IJzertoren opgericht als gedenkteken voor de Vlaamse soldaten die vlakbij aan het IJzerfront waren gesneuveld. Hun dood werd in verband gebracht met de Vlaamse

5. Door het weekblad *Knack*, 19 november 2008.

ontvoogdingsstrijd zoals uit de verzen van de collaborerende kapelaan Cyriel Verschaeye weerklinkt: “Hier liggen hun lijken als zaden in ’t zand, hoop op den oogst, o Vlaanderenland.” Op de toren prijkt in vier talen het opschrift ‘Nooit meer oorlog’ als bewijs van een pacifistische grondstroming binnen de Vlaamse Beweging, op de kruiskop staat het letterwoord AVV-VVK (‘Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Kristus’), wat dan weer wijst op de vroegere vervlechting Vlaams en katholiek. De jaarlijkse herdenking vormde als het ware de hoogmis van de flaminganten die er de eisen tot meer Vlaamse autonomie formuleerden. De toren vormde een doorn in het oog van de Belgicisten. In 1946 werd hij door onbekenden opgeblazen. Gebeurde het in opdracht van de Belgische staat? Handelden belgicisten op eigen houtje? De Vlaamse Beweging verzamelde de nodige fondsen om een nieuwe toren te laten bouwen. Jaarlijks trok de herdenking op de weide rond de toren, de zogenaamde IJzerbedevaart, tienduizenden Vlaamsgezinden uit alle lagen van de bevolking. In de jaren tachtig van de twintigste eeuw begon de scheiding der geesten binnen de Vlaamse Beweging tussen democratische en radicale of zelfs extreemrechtse flaminganten ook een uitwerking te hebben op de IJzerbedevaart. Het comité dat de IJzerbedevaart organiseerde, besloot de extreemrechtse groepjes uit binnen- en buitenland die de plechtigheid ontsierden, van de weide te weren. De ‘Stem van Suidafrika’ als een van de drie ‘Dietse’ volksliederen die op het einde van de manifestatie werden gezongen (naast ‘De Vlaamse Leeuw’ en het ‘Wilhelmus’) werd tot groot ongenoegen van de radicale Vlaams-nationalisten afgevoerd. De hertaling van het testament van de Frontbeweging (“Zelfbestuur, Nooit meer oorlog, Godsvrede” in “vrijheid, vrede en verdraagzaamheid”) was voor hen de druppel die de emmer deed overlopen. Nadat ze in 1996 op de herdenkingsweide op de vuist waren gegaan met gematigde en als ‘zacht’ verketterde Vlaams-nationalisten, besloten ze vanaf het jaar daarop in de buurt een alternatieve, meer radicale ‘IJzerwake’ te organiseren. De twee manifestaties, IJzerbedevaart en IJzerwake, staan symbool voor de verdeeldheid van de Vlaamse Beweging in een democratische en een extremistische vleugel. Maar wat ze beide gemeen hebben, is tanende aantrekkingskracht. Geen van beide manifestaties wordt door meer dan een paar honderd sympathisanten bezocht, en dit duidt erop dat de ‘Vlaamse zaak’ de bevolking niet meer zo weet te boeien of te mobiliseren als tot in de jaren tachtig nog het geval was. Het is echter niet uitgesloten dat de crisis die het Belgische staatsbestel in 2007/2008 heeft geteisterd weer in de kaart zal spelen van het Vlaams-nationalisme.

Federalisme

In de geschiedenis van België manifesteren zich drie breuklijnen⁶, soms gelijktijdig, soms met een onderscheiden hevigheid naargelang van de omstandigheden:

6. Marc Platel, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*. Leuven 2004.

de kloof tussen Nederlands- en Franstaligen, de socio-economische verschillen tussen Noord en Zuid en de levensbeschouwelijke strijd tussen katholiek en vrijzinnig. Soms vallen ze met elkaar samen, zoals tot het einde van de jaren veertig in een agrarisch katholiek Vlaanderen en een geïndustrialiseerd vrijzinnig Wallonië, soms overlappen ze elkaar niet zoals op dit moment waarop Vlaanderen rijker is en het geloof er niet langer een zo grote rol speelt. De Vlaamsgezinden voerden aanvankelijk hun culturele strijd tegen het francofone establishment in Brussel. Na het einde van de Tweede Wereldoorlog traden ook verschillen in politieke cultuur tussen Vlaanderen en Wallonië op de voorgrond. Een voorbeeld is de Koningskwestie van 1950. Leopold III was tijdens de bezetting in zijn paleis in Laken gebleven, tot ongenoegen van de regering, die meende dat hij vanuit ballingschap de strijd had moeten voortzetten. In 1944 namen de nazi's hem op hun vlucht mee. In 1950 rees de vraag of de koning terug mocht keren uit ballingschap. De emoties laaiden hoog op, het kwam haast tot een burgeroorlog. De bevolking werd geraadpleegd in een referendum. 72 procent van de Vlamingen en 42 procent van de Walen stemde ervoor dat hij weer zijn koninklijke functie zou mogen opnemen – 57,68 procent dus van de totale Belgische bevolking –, toch besloot de regering de neen-stem van Wallonië te volgen. De Vlamingen, en niet alleen de flaminganten, voelden zich gedupeerd: het was alsof er geen rekening werd gehouden met de meerderheid in het land. Een tweede grote breuk in de Vlaams-Waalse relaties manifesteerde zich tijdens de schoolstrijd van 1955 toen katholiek Vlaanderen massaal protesteerde tegen de onderwijswetten van de Franstalige socialistische onderwijsminister Collard. Ook het economische landschap begon te veranderen. Vlaanderen met zijn grote havens zoals Antwerpen en zijn hoge arbeidsproductiviteit trok meer en meer buitenlandse investeringen aan (bijv. BASF in Antwerpen), Wallonië geraakte in het sukkelstraatje toen zijn steenkool en staal door de crisis werden geraakt. In 1961 wilden de Vlaamse arbeiders en bedienden de oproep van de Waalse socialistenleider Renard niet volgen om het land plat te leggen uit protest tegen de Eenheidswet van de regering die drastische besparingen voorzag. Toen rijpte bij de Walen het verlangen om op socio-economisch gebied hun eigen weg te volgen, los van wat zij 'l'état belgo-flamand' noemden (zinspelend op de dominantie van de Brusselse bourgeoisie en het rijker wordende Vlaanderen). In het kader van de zich aandienende federalisering zou dat ten grondslag liggen van de gewestvorming. De Vlamingen echter was het er vooral om te doen hun taal en cultuur veilig te stellen, wat uitmondde in de creatie van de gemeenschappen. In 1970 verklaarde toenmalig premier Gaston Eyskens: "De unitaire staat is achterhaald." Dat was het officiële startschot voor het federaliseringsproces, dat over vijf staatshervormingen met daarbij horende wijzigingen van de Grondwet zou verlopen (1970, 1980, 1988, 1993, 2001). Wat eruit te voorschijn kwam, is een federalisme sui generis, een hoogst ingewikkelde federale structuur die bestaat uit de 'Gewesten en Gemeenschappen' zoals artikel 1 van de Grondwet zegt. Het Vlaamse, het Waalse en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn territoriale entiteiten. Hun bevoegdheid strekt zich uit tot materies zoals milieu, ruimtelijke ordening, transport. De Vlaamse, Franse en Duitstalige Ge-

meenschap zijn gebaseerd op de taal die een bepaalde groep mensen deelt. De Vlaamse Gemeenschap regelt persoonsgebonden bevoegdheden zoals cultuur, taal, media voor die mensen die op het grondgebied van het Vlaamse Gewest leven en voor de Nederlandstalige Belgen die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wonen. De Franse Gemeenschap doet hetzelfde voor de Franstalige inwoners van het Waalse Gewest (dus niet de Duitstaligen, die wat gewestmateries aangaat wel afhankelijk zijn van het Waalse Gewest) en de Franstalige Brusselaars. Gewesten en Gemeenschappen vallen dus niet samen. Elk van deze gemeenschappen en gewesten heeft een eigen raad of parlement (zoals het Vlaams parlement) en een eigen regering. Aan Vlaamse zijde is er voor gekozen de parlementen en regeringen van het Vlaamse Gewest en de Vlaamse Gemeenschap te fusioneren om aan te tonen hoe onverbrekelijk de band tussen Vlaanderen en de Brusselse Vlamingen wel is. Maar dat neemt niet weg dat deze laatste toch een eigen identiteit zijn beginnen ontwikkelen ten opzichte van de bewoners van het Vlaamse Gewest. Ook de partijen ondergingen een regionalisering. Vanaf de jaren zeventig begonnen de unitaire partijen zich op te splitsen in Vlaamse en Waalse zusterpartijen, die ondanks het feit dat ze tot eenzelfde politieke familie behoren een eigen structuur hebben en eigen klemtonen leggen. Bij verkiezingen komen ze alleen op in het eigen gewest. Federaal premier Yves Leterme heeft op 10 juni 2007 800.000 stemmen gekregen, maar dat waren wel louter Vlaamse. Zijn communautair geladen kiesprogramma kon niet aan de mening van de Waalse kiezer (wel de Brusselse) worden getoetst. In een federale regering zitten er dus voor elke politieke familie twee partijen. Het Belgische evenwicht berust verder op de pariteit: hoewel de Vlamingen met 60 procent een numerieke meerderheid vormen in België, zijn er in de federale regering evenveel Vlaamse als Franstalige ministers, namelijk telkens zeven. De premier staat daarboven, hij/zij kan Nederlands- of Franstalig zijn. Die pariteit weerspiegelt zich ook in de regering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waar elke taalgemeenschap twee ministers heeft en de minister-president een Franstalige is, hoewel de verhouding Vlamingen-Franstaligen in Brussel 1 op 9 bedraagt. Het federale parlement is ook in twee taalgroepen opgedeeld, over de partijpolitieke grenzen heen. Wetten die de belangen van een bepaalde gemeenschap raken, bijvoorbeeld de wijziging van de taalgrens, behoeven een dubbele meerderheid, zowel in elke taalgroep op zich als in het parlement in zijn geheel. Die garanties, die zeker de numerieke minderheid ten goede komen, kwamen er met de eerste staatshervorming. Sommige Vlaamse kringen betreuren dat de Vlamingen met die zogenaamde 'grendelgrondwet' aan hun machtspositie als numerieke meerderheid ('one man, one vote') hebben verzaakt. Een bijkomende eigenaardigheid van het Belgische federalisme is dat de gemeenschappen en gewesten sinds het Sint-Michiels-Akkoord van 1993 een eigen buitenlands beleid kunnen voeren op die domeinen waarvoor ze intern bevoegd zijn ('in foro interno, in foro externo'). Dit heeft uiteraard consequenties voor de Europapolitiek van België. In Europese ministerraden, bijv. van cultuur, moet na onderlinge afstemming en op basis van een rotatiesysteem een van de gemeenschapsministers de Belgische staat vertegenwoordigen. Het is op dit niveau dat

de gefedereerde entiteiten onder coördinatie van de federale overheid tot een gezamenlijk standpunt moeten komen. Maar op binnenlands vlak blijkt het compromis niet altijd meer aan te slaan: al telt België zes gemeenschappen en gewesten, de zaak eindigt vaak in een steekspel tussen Vlaanderen en Wallonië (al dan niet met de Franstaligen van Brussel erbij).

Taalstrijd

In 1963 werd de taalgrens die de oude Romeinse heirbaan tussen Keulen en Boonen (Boulogne in Frankrijk) volgde, officieel vastgelegd. België werd opgedeeld in vier taalgebieden: Vlaanderen en Wallonië, waar respectievelijk het Nederlands en het Frans de enige taal van bestuur en onderwijs zijn, het tweetalige Brussel (Frans-Nederlands) en het Duitstalige gebied. Volgens de Duitse politicoloog Siebo Janssen bewerkt die eentaligheid van Vlaanderen en Wallonië “eine Zunahme der politischen und kulturellen Undurchlässigkeit der einzelnen Landesteile”.⁷ Sommige gemeenten op de taalgrens waren gemengd. Op basis van een volkstelling werden ze naargelang van de numerieke meerderheid van Nederlands- of Franstaligen respectievelijk bij Vlaanderen of Wallonië ondergebracht: zo werd Voeren van de Franstalige provincie Luik overgeheveld naar de Vlaamse provincie Limburg en vice versa Komen van West-Vlaanderen naar Henegouwen. In de jaren tachtig zou een taalstrijd ontbranden in Voeren omdat burgemeester Happart als leider van de lijst ‘Retour à Liège’ (‘Terug naar Luik’) weigerde Nederlands te spreken tijdens de gemeenteraad. Deze gemeenten met hun gemengde taalgroepen verkregen faciliteiten: de Franstalige inwoners van de Vlaamse en de Nederlandstalige inwoners van de Waalse faciliteitengemeenten zouden voor officiële documenten in hun eigen taal terecht kunnen bij het gemeentebestuur. De Vlaamse interpretatie van de faciliteiten is dat ze dienden om de integratie van de anderstaligen te bevorderen en daarom moeten uitdoven, de Franstaligen beweren dat ze voor eeuwig gelden (in ruil voor de niet-uitbreiding van Brussel zoals door de Vlamingen werd gevraagd). Vandaag vormen de zes Vlaamse faciliteitengemeenten in de Rand (rond Brussel) een groot probleem. Ondertussen hebben zich daar zoveel Franstaligen uit Brussel en Wallonië gevestigd dat het Vlaamse karakter van die gemeenten dreigt verloren te gaan. Aangezien de Franstaligen in Vlaanderen voor een eigen Franstalige partij kunnen stemmen, hebben ze in sommige gemeenten de politieke meerderheid in de wacht gesleept. Toenmalig Vlaams minister van Binnenlands Bestuur, Marino Keulen, weigerde de in 2006 verkozen Franstalige burgemeesters van drie Vlaamse faciliteitengemeenten te benoemen omdat ze de taalwet zouden hebben geschonden door verkiezingsbrieven uitsluitend in het Frans te hebben verstuurd. Deze kwestie verzuurt de betrekkingen tussen

7. Siebo M.H. Janssen, *Belgien – Modell für eine föderal verfasste EU? Die Föderalisierung Belgiens im Kontext der Europäischen Integration*, ZEI Discussion Paper C 150, Bonn 2005, S. 4.

de Vlaamse en Franstalige politici die nu worden geacht met elkaar te onderhandelen over een nieuwe staatshervorming. Hetzelfde geldt voor de kwestie Brussel-Halle-Vilvoorde (BHV). Sinds de opsplitsing van de provincie Brabant in Vlaams-Brabant en Waals-Brabant op 1 januari 1995 bestaat België uit tien provincies. Na een hervorming van de kieswet onder de regering Verhofstadt vielen de kiesdistricten samen met de provincies. Een uitzondering werd gemaakt voor de provincie Vlaams-Brabant: die bestaat uit twee kiesdistricten: Leuven en BHV (Brussel – geen provincie – samen met de westelijke helft van Vlaams-Brabant, namelijk Halle en Vilvoorde). Dat heeft tot gevolg dat Franstalige politici uit Brussel ook stemmen kunnen ronselen in de Vlaamse gemeenten van westelijk Vlaams-Brabant. De Vlaamse politieke klasse beschouwt dit als een vorm van ‘Franstalig imperialisme’. De Vlaamse taalgroep in het parlement heeft in november 2007 de splitsing van BHV eenzijdig uitgeroepen. De Frans-taligen riepen een belangenconflict in waardoor de behandeling van de kwestie in het federale parlement werd opgeschort. Vlaams-Brabant is zowat de weke onderbuik van Vlaanderen. Al in de jaren zestig vreesden de Vlamingen dat de aanwezigheid van de tweetalige universiteit Leuven de verfransing van het Vlaamse gedeelte van Brabant in de hand zou werken. Tijdens de studenten-revolte van 1968 richtte het protest van de Vlaamse studenten zich niet alleen tegen het conservatieve establishment, maar ook tegen het gedeeltelijk Franstalige karakter van de universiteit. Het gevolg was de splitsing van de universiteit Leuven: de Franstaligen verhuisden om over de taalgrens een nieuwe katholieke universiteit, Louvain-La-Neuve, te stichten.

De politieke crisis

Bij de deelstaatverkiezingen van 13 juni 2004 kwam het kartel aan Vlaamse kant als overwinnaar uit de bus. De christen-democraat Yves Leterme werd minister-president van de Vlaamse regering, waarin nu ook een Vlaams-nationalist, Geert Bourgeois, zetelde als minister van onder meer (Vlaams) buitenlands beleid. Vanaf dat moment begonnen ook de Vlaamse christen-democraten zich radicaler op te stellen op communautair vlak. Bij de federale verkiezingen van 1999 hadden de christen-democraten het onderspit moeten delven tegen de liberaal Guy Verhofstadt. Nadat ze vijf decennia lang onafgebroken aan de macht waren geweest, moesten ze toen de kunst leren van het oppositie voeren. Dat ging hen niet goed af. Wat nog erger was: er kwam binnen de Vlaamse christen-democratie een nieuwe generatie opzetten die niet langer die vertrouwensrelatie had met de politieke klasse in Franstalig België. Het kartel met de Vlaams-nationalisten van de N-VA zweepte de christen-democraten nog meer op. De Vlaamse regering pakte onder Leterme graag uit met ‘goed bestuur’ en probeerde dit in de verf te zetten door het te laten contrasteren met het ‘rommeltje’ dat Wallonië er (met zijn anders samengestelde regering) van maakte. In de aanloop naar de federale verkiezingen van juni 2007 nam Leterme ontslag als Vlaams minister-president om premier Verhofstadt te kunnen uitdagen. Het kartel bracht de slogan ‘goed bestuur’ in het geweer tegen de federale re-

geringspartijen, wat werd vertaald als een tegenstelling tussen een florerend Vlaanderen en een verziekt België. De Vlaamse christen-democraten stapten met hun Vlaams-nationalistische kartelpartner op de kiezer af met de belofte dat er een grote staatshervorming zou komen, mochten zij de verkiezingsslag winnen. Dat zou onder andere homogene bevoegdheden en een regionalisering van het tewerkstellingsbeleid betekenen. Op de avond van de verkiezingen, toen de zegebuletins binnenstroonden, stonden de kopstukken van het kartel op tafel te dansen van vreugde. In de menigte supporters rondom hen werd er hevig met Vlaamse leeuwenvlaggen gezwaaid. Die beelden gingen België rond. De Franstaligen waren geschokt toen ze Yves Leterme, de winnaar van de federale verkiezingen, omgord zagen met het symbool van de Vlaamse ontvoogdingsstrijd. De regeringsvorming of beter de pogingen tot regeringsvorming verliepen niet van een leien dakje. Struikelpunt bleek steeds weer de 'staatshervorming'. Voor de Franstalige politici gingen de eisen van de Vlaamse partijen te ver. Joëlle Milquet, de voorzitter van de Franstalige 'Centre Démocrate Humaniste' (CDH), ging de annalen in als 'Madame Non' omdat ze keer op keer de Vlaamse voorstellen afschoot. De Franstaligen vrezen dat op den duur ook de sociale zekerheid zou worden gesplitst, wat zeker het einde van België zou inluiden. De Franstalige liberaal Didier Reynders (MR) vroeg zich af of de verkiezingsnederlaag van de Waalse sociaal-democraten, de Parti Socialiste (PS) van Elio di Rupo, op zichzelf al niet een 'staatshervorming' was? Een knipoog naar de N-VA die in haar verkiezingscampagne het schrikbeeld van een door de PS gedomineerd Wallonië uit haar hoed had getoverd. "Laat u niet verst(r)ikken" luidde de slogan waarmee de N-VA met een woordspeling verwees naar het strikje van Di Rupo, de voorzitter van de Waalse sociaaldemocraten (of 'socialisten', zoals ze in België worden genoemd). De onderhandelingen wilden niet vlotten; als klap op de vuurpijl spraken de Vlaamse Kamerleden zich op 7 november 2007 uit voor de splitsing van het tweetalige kiesdistrict Brussel-Halle-Vilvoorde. Voor de Franstaligen was dat volkomen onaanvaardbaar en de communautaire sfeer verbeterde er dus niet op. Na 194 dagen vruchteloos onderhandelen werd op 21 december 2007 een noodregering Verhofstadt III gevormd die aan zou blijven tot Pasen 2009. Dat was nodig omdat de uitputtingsslag de afkeer van de politiek bij de bevolking aanwakkerde en ook het Belgische bestel aan het wankelen bracht.⁸ Uiteindelijk kwam Yves Leterme op 23 maart 2008 als premier aan het roer van het zwaar gehavende Belgische schip te staan. De N-VA weigerde een ministerspost in de nieuwe federale regering, maar steunde haar wel onder voorbehoud. Maar van vooruitgang in de communautaire onderhandeling viel daarna maar weinig te bespeuren. Even dreigde Leterme in juli op te stappen. De Koning weigerde zijn ontslag en stelde in plaats daar van drie "koninklijke bemiddelaars" aan die een voorstel voor verdere onderhandelingen op tafel zouden moeten leggen. Midden september

8. Dirk Roctus, Belgien vor dem Kollaps ? In: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 8/2008, S. 6-12.

kwamen ze op de proppen met een A4-tje waarop enkele algemene, vage ideeën stonden. Voor de N-VA, de Vlaams-nationalistische kartelpartner van Leterme, was dit het ultieme bewijs dat de Franstaligen geen staats hervorming willen. Op haar partijcongres van 21 september 2008 zegde ze het vertrouwen in de federale regering op. Waar bleven de bikkelharte garanties van de Franstaligen die Vlaams minister-president Kris Peeters (CD&V) meende te ontwaren? Een dag later nam Bourgeois (N-VA) ontslag uit de Vlaamse regering. De communautaire dialoog ging van start, en de pogingen duren voort.

Conclusie

De klad zit erin, in de staat die België heet. Hij sleept zich voort van separatisme (1830) naar separatisme (20??). Een land met twee snelheden, twee grote verschillende politieke culturen. Het Belgische schip vaart in woelig water. De Franstaligen vormen één front in hun afwijzing van wat zij als bedreigende Vlaamse eisen ervaren, maar toch bereiden ze zich in stilte op de ‘big bang’ van een eventuele splitsing voor. De Vlamingen bij monde van hun politieke vertegenwoordigers zijn verdeeld, zoals gewoonlijk: de geschiedenis van de Vlaamse Beweging is daarvan een goed voorbeeld. Ze worstelen met verschillende scenario’s: federalisme, confederalisme, separatisme. België laat zien welk lot een staat te wachten staat die de culturele rechten van een groot deel van zijn bevolking verwaarloost (zoals het “Belgique” van de 19de eeuw): desintegratie en ontmanteling. Het had niet zo hoeven zijn: indien het Nederlands vanaf het begin ten volle was gerespecteerd, zou de Vlaamse Beweging niet zo een vaart hebben genomen. Het koppige “non” van de Franstaligen in de voorbije tijd heeft ook bij vele gewone Vlamingen die normaal niet zo bezig zijn met het communautaire vraagstuk, twijfels doen rijzen over de leefbaarheid van de Belgische staat zoals hij er op het ogenblik aan toe is. Ze beginnen zich nog meer dan vroeger in de eerste plaats te identificeren met Vlaanderen. De Franstaligen voor wie België als van oorsprong Franstalige staat het eerste referentiekader is, zien het ook in: Vlaanderen is anders dan Wallonië een natie. De vraag is of en wanneer die natie de stap zet naar staatkundige onafhankelijkheid?